

**A Belügyminisztérium közleménye
a nagyberuházás vagy kisajátítás esetén folytatott régészeti feltárás tervezési és egyéb
szakmai szempontjairól**

A régészeti örökség és a műemléki érték védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 393/2012. (XII. 20.) Korm. rendelet 41. §-a alapján – a Magyar Nemzeti Múzeummal és az egyéb feltárási jogosultsággal rendelkező szervezetekkel egyeztetve – az alábbiak szerint állapítom meg a nagyberuházás vagy kisajátítás esetén folytatott feltárás idő- és költségkorlátjára is tekintettel a próbafeltárás, a megelőző feltárás tervezése, a régészeti feladatellátásra vonatkozó szakmai javaslat kidolgozása szempontjait, az elfedés szakmai feltételeit és szabályait, valamint ezek költségkalkulációját.

Budapest, 2013. március 25.

[Handwritten signature]
dr. Pintér Sándor

**A nagyberuházás vagy kisajátítás esetén folytatott régészeti feltárás tervezési
és egyéb szakmai szempontjai**

A nagyberuházások során szükségessé váló régészeti feladatellátás mértékének optimalizálása, a beruházói költség- és időkalkuláció pontosítása érdekében javasolt az előzetes régészeti dokumentáció mielőbbi – lehetőség szerint még a tervezési fázisban történő – elkészítése.

A feladat meghatározás során tekintettel kell lenni a várható tudományos eredmények és a ráfordítások arányosságára.

1. a próbafeltárás tervezési szempontjai

szakmai ajánlások a Magyar Régész Szövetség Régészeti kézikönyve (<http://www.regeszet.org.hu/regeszeti-kezikonyv>) alapján a hatályos jogszabályi keretek figyelembe vételével (linkek a jogi kiskaté megfelelő részéhez)

A nagyberuházáshoz kapcsolódó próbafeltárás bejelentés köteles, tervezése (a szükséges mérték meghatározása) és lebonyolítása a feltáró intézmény, illetve a feltárásvezető régész szakmai felelőssége. A próbafeltárás a régészeti feladatellátás folyamatában felmerülő kérdés megválaszolását támogató szakmai metodológiai eszköz, nem köthető kizárólagosan egyik munkafolyamathoz sem. Nagyberuházás esetén próbafeltárára két ütemben kerülhet sor: elsősorban az előzetes régészeti dokumentáció (ERD) készítése során, másodsorban – szükséges esetben – a megelőző feltárás keretében.

A Kötv. 23/E. § (1) bekezdése alapján a próbafeltárás költségét – akár az ERD keretében végezték, akár nem – figyelembe kell venni a Kötv. által korlátozott költség (1%, illetve 200 millió Ft) részeként. Ez nem vonatkozik az ERD készítésének egyéb költségeire.

1.1. a próbafeltárás(ok) helye és mértéke:

1.1.1. Az előzetes régészeti dokumentáció készítése során műszeres lelőhely- és leletfelderítés és/vagy terepbejárások alkalmazásával a régészeti lelőhelyek jellegének és kiterjedésének vonatkozásában nyert adatok alapján szükséges meghatározni a próbafeltárások helyszíneit és mértékét (a lelőhely-felderítési módszer kiválasztása az előzetes régészeti dokumentációt készítő intézmény feladata és felelőssége, pl. keskeny nyomvonalas létesítmények esetén nem indokolt a műszeres lelőhely-felderítés);

- 1.1.2. A próbafeltárásokat az előzetes régészeti dokumentáció készítése során regisztrált lelőhelyek mellett ajánlott a beruházási terület régészeti érdeküként meghatározott területein is elvégezni, mivel ezeken a területeken nagy valószínűséggel a régészeti megfigyelés során előkerülhetnek további régészeti lelőhelyek.
 - 1.1.3. A próbafeltárásokkal meg kell határozni a régészeti lelőhelyeknek a beruházási területre eső földmunkával érintett részének jelentkezési szintje mellett azok jellegét, horizontális és vertikális kiterjedését, valamint intenzitását is szükséges meghatározni. Célja lehet még azon lelőhelyek és lelőhelyrészek meghatározása, amelyeken az alacsony intenzitás nem tesz szükségessé teljes felületű feltárást vagy elfedést, a régészeti szakfeladatok a kivitelezéshez kapcsolódó megfigyelés során elláthatóak. Ezek a vizsgálatok képezik az alapját a teljes felületű feltárások és/vagy az elfedés elvégzéséhez szükséges időtartam- és költségszámításnak.
 - 1.1.4. A próbafeltárások mértéke a csak terepbejárásokkal vizsgált lelőhelyeken a beruházási területre eső lelőhelyrész minimum 10, maximum 25%-a; a próbafeltárásokkal vizsgált felület magasabb mértékét az adott lelőhely vertikális stratigráfiai viszonyai, valamint intenzitásának és/vagy jellegének belső változatossága indokolhatja. Az egyéb lelőhely-diagnosztikai eljárásokkal, különösen a geofizikai módszerekkel eredményesen vizsgált lelőhelyek esetében a próbafeltárások ajánlott mértéke a lelőhely beruházási területre eső részének maximum 5%-a a geofizikai felmérés értékelése alapján. A próbafeltárások elsődleges célja ebben az esetben a vizsgálati eredmények ellenőrzése, az anomáliák jellegének és korának meghatározása. Törekedni kell a rendelkezésre álló költségkeret felhasználásánál az összes elvégzendő feladat arányainak megtartására, a próbafeltárássra fordítható max. 50 % elköltése csak rendkívüli esetben indokolható.
 - 1.1.5. A többretegű lelőhelyeken, a történeti településmagokban és a nyilvántartott lelőhelynek is minősülő, műemléki védettségű ingatlanokon történő próbafeltárások szükséges mértéke és helyszíne az előzetes régészeti dokumentáció további ismert adatainak figyelembe vételével, egyedileg határozandó meg.
 - 1.1.6. Amennyiben a kiviteli tervek a próbafeltárási időszakában már ismertek, és megállapítható, hogy a beruházási területen belül mely régészeti lelőhelyrészek kerülnek sor az objektumok felső jelentkezési síkját mindenképpen elérő földmunkákra (pl. vízelvezető árkok, illetve más, keskeny nyomvonalas létesítmények), úgy törekedni kell arra, hogy a próbafeltárási szelvényei először ezeken a részekben kerüljenek kijelölésre.
 - 1.1.7. Amennyiben a próbafeltárások nem az előzetes régészeti dokumentáció készítésének első ütemében történnek meg, külön kell szerződni ERD II keretében és tartalmaznia kell a próbafeltárásokra vonatkozó rendelkezéseket is.
 - 1.1.8. A próbafeltárási tervezése során figyelemmel kell lenni arra, hogy a régészeti lelőhelynek a beruházási földmunkáival érintett részén tíz éven belül végeztek-e próbafeltárást. Ebben az esetben új próbafeltárással kivételesen indokolt esetben kerülhet sor.
- 1.2. a próbafeltárási(ók) metodikai eszközei: A próbafeltárási alapvető eszközei a próba- vagy szondaárkok.
 - 1.2.1. A próbaárkokat olyan sűrűségben és kiosztással kell kijelölni, hogy azokból szükséges mértékű adatot lehessen a lelőhelyre vonatkozóan gyűjteni: az adott lelőhely objektumai horizontális és vertikális kiterjedésének, valamint az objektumintenzitásának a megállapítása, továbbá a lelőhelyeken folytatandó teljes felületű feltárások mértékének meghatározása a céljuk.
 - 1.2.2. A próbaárkok sűrűségét és kiosztását befolyásolja a vizsgálandó terület kiterjedése, az egyedi földrajzi- és lelőhely-sajátosságok, a terület régészeti érintettségéről ismert adatok, korábbi lelőhely-felderítési eredmények (légi felvételezés, műszeres lelőhely-felderítés, terepbejárás).
 - 1.2.3. A próbaárkokat általánosságban 8–10 m közők kihagyásával kell kijelölni. A túl sűrű kutatóárkok között a későbbiekben a gépek nem tudnak megfelelő módon mozogni a területen: 2 méteres kanálszélességű (gumikerekes) iszapoló kanalas forgórakodónál az árokközzé minimum 8–10 m lehet.

- 1.2.4. Az árkok hosszát úgy kell megszabni, hogy azok a felszíni leletek, előzetes ismereteink, a domborzat jellegzetességei alapján prognosztizálható lelőhely-kiterjedésen túlfussanak legalább 15 méterrel. Ahol a domborzat igen csekély, bár a vízmosások partja jól elkülöníthető, a mélyebb, általában talajvizesebb területen is érdemes kutatóárkokat húzni.
- 1.2.5. Az árkok szélességét oly módon kell meghatározni, hogy azok megfelelő lehetőséget adjanak a bennük talált régészeti jelenségek értelmezésére. Nagy felületek próbafeltárása során az árkok szélessége célszerűen egy szkréperládányi és/vagy 2 m széles rézsűkanalas (iszapoló kanalas) forgórakodónyi.
- 1.2.6. Javasolt kutatóárok kiosztási tervet készíteni. Ennek, valamint a beruházás humuszgazdálkodási tervének az alapján lehet meghatározni, kell-e a kiemelt földet deponálni. A kutatóárok kiosztási tervtől azonban a terepi munka során el lehet térni, a kutatóárok kiosztási terv a próbafeltárást végző régész metodikai segédlete, annak megváltoztatásáról a próbafeltárást végző gyűjteményi adatok alapján a próbafeltárást végző régész dönt a helyszínen.
- 1.2.7. A munkagép fajtájától és a nyesett felszín minőségétől függ, hogy van-e szükség kézi nyesésre. A rézsűkanalas (iszapoló kanalas) munkagéppel végzett földmunka nyomán hatékonyabb a régészeti felderítés, a szkréper sokkal több kárt okoz.
- 1.2.8. A gépi munka szakszerű irányítása szintén nagyon fontos. A kutatóárkok kinyitása során az altalaj fölötti régészeti jelenségeket időben fel kell ismerni, meg kell őrizni és dokumentálni, emiatt a kutatóárkok nyitása során folyamatos technikai-régészeti jelenlét szükséges. A nyesés során az első feltárást követően a további gépi mélyítéssel álljunk le, amíg nem tisztáztuk a helyzetet. A próbafeltárást megkezdve a feltárást gyorsan kiszáradhatnak, elpusztulhatnak, ezért esetleges lefedésükről, visszatakarásukról szükség szerint gondoskodni kell.
- 1.2.9. A kutatóárkokban talált régészeti jelenségek kibontása és dokumentálása lehetőség szerint hozzátartozik a próbafeltáráshoz. Eszerint a próbafeltárást a régészeti rétegsor aljáig kell elvégezni azzal, hogy a földmunkával érintett mélység szintjén lévő régészeti leletek és emlékek egészét fel kell tárni.
- 1.2.10. Amennyiben a feltárást vezető régész bizonyos részben az ún. földdokumentálást alkalmazza, nem hagyhatja figyelmen kívül a lelőhely egészére vonatkozó modellezés elvárásait, és számolnia kell és őszi próbafeltárást esetén a téli lefedéséről is gondoskodni kell (geotextília, fedés, téliesítés).
- 1.3. a próbafeltárást dokumentálása során a jogszabályi előírásoknak megfelelő dokumentációt kell készíteni, javasolt a Magyar Nemzeti Múzeum Feltárási dokumentációs protokolljának használata.
- 1.4. a próbafeltárást feltárást követő sorsa:
 - 1.4.1. Ha a próbafeltárást nem követi teljes felületű feltárást vagy beruházás, a próbafeltárást vissza kell temetni, ez a beruházó feladata. Ha azonban a próbafeltárást követően jelenségek, objektumok maradtak, akkor ezek biztonságáról gondoskodni kell a visszatemetés során. (Amennyiben a feltárási munkálatok a próbafeltárást követően szünetelnek, a feltárt részek ideiglenes állagmegóvásáról, biztonságáról gondoskodni szükséges. Ha a beruházás megkezdésére vagy szünetelésének időtartama a feltárást felfüggesztésétől vagy befejezésétől számítva meghaladja az egy évet, a beruházó köteles a feltárt régészeti emlékek állagmegóvásáról és a tereprendezési munkákról gondoskodni (ld. R. 20. § (2)). Ha a feltárást 30 napot meghaladó szünetelésre kerül sor a feltárást végzőnek fel nem róható okból, akkor a beruházó költségére a feltárást végző intézmény gondoskodik a feltárt részek állagmegóvásáról, őrzéséről (ld. R. 20. § (3)). A feltárást befejezését követően a tereprendezési munkálatok elvégzése a beruházó feladata (ld. R. 20. § (1)).
 - 1.4.2. A próbafeltárást során előkerült leletanyag állagmegóvását, elsődleges feldolgozását (beleértve annak elsődleges nyilvántartásba vételét is) és ideiglenes elhelyezését a feltárási dokumentáció benyújtásáig el kell végezni, kivéve, ha a feltárást végző és a beruházó ettől eltérően állapodnak meg (ld. R. 31. § (3)). A leletanyag

elhelyezése, őrzése, valamint annak költségei vonatkozásában a R. 16. §-át és a Korm. R. 27. § (1)-(2) bekezdéseit szükséges figyelembe venni.

- 1.5. A próbafeltáráshoz kötendő szerződésnél a fenti szakmai ajánlások érvényre juttatása érdekében javasolt kitérni az alábbiakra:
 - 1.5.1. a beruházó költségén az MNM által a próbafeltárásokhoz biztosítandó/beszerzendő gépi földmunka műszaki tartalmának megfelelő szabályozása (a régészeti feltárás megvalósítása érdekében, gépi eszközzel végzett régészeti földmunkák meghatározása, és a beruházás megvalósítása érdekében végzett földmunka – humuszosítás – elkülönítése); a kézi földmunka és a régészeti bontómunka pontos elhatárolása;
 - 1.5.2. a próbaárkok esetleges visszatemetésének kérdése, ennek függvényében lehetséges a föld deponálását vagy elszállítását meghatározni
 - 1.5.3. a próbafeltárás költségszámítására és költségelszámolásának alapelvei és módja;
 - 1.5.4. a beruházói ellenőrzés, a teljesítésigazolás, a számlázás és a pénzügyi kötelezettségek teljesítésének rendszere;
 - 1.5.5. a próbafeltárások megkezdésének konkrét feltételei és tervezett időpontja, valamint a teljesítési határidő módosításának feltételei, különös tekintettel a vis maior esetek kezelésére;
 - 1.5.6. a beruházó és a feltárást végző további kötelességeinek és jogosultságainak pontos, a szakmai munka tartalmának és a jogszabályi előírásoknak megfelelő meghatározása, különös tekintettel a területátvétel feltételeire, a kommunikációra, a kapcsolattartók személyére, a feltárási terület őrzésére, a balesetvédelmi szempontokra, a vitákkal és szerződésszegéssel kapcsolatos szabályokra és a szerződés időbeni hatályára.
- 1.6. A létrejött szerződés alapján az elvégzendő próbafeltárás(ok) operatív feladatainak tervezése során ajánlott szempontok:
 - 1.6.1. alvállalkozók bevonásának szükségessége és költsége a régészeti feladatellátás egyes munkarészeiben és -fázisaiban;
 - 1.6.2. a gépi és kézi földmunka, a régészeti bontómunka, a geodéziai munka technikai és ütemezési kérdései, a deponálás a humuszgazdálkodási tervvel összhangban történő végrehajtása, valamint a szükséges humán és infrastrukturális erőforrások biztosíthatósága.

2. a régészeti feladatellátásra vonatkozó szakmai javaslat (projektterv) kidolgozásának szempontjai

szakmai ajánlások a Magyar Régész Szövetség Régészeti kézikönyve (<http://www.regeszet.org.hu/regeszeti-kezikonyv>) alapján a hatályos jogszabályi keretek figyelembe vételével (linkek a jogi kiskaté megfelelő részéhez)

- 2.1. A régészeti feladatellátásra vonatkozó szakmai javaslat (projektterv) alapjai:
 - 2.1.1. az előzetes régészeti dokumentáció (ERD). Az ERD elkészítésének szakmai szempontjait a Magyar Nemzeti Múzeum fogja összeállítani a szakmai szervezetekkel egyeztetve, és a Belügyminiszter egyetértésével április 15-ig közzéteszi a honlapján;
 - 2.1.2. a beruházó műszaki adatszolgáltatása (csökkentett adattartalmú műszaki adatszolgáltatás esetén a múzeumi ajánlattétel pontossága is korlátozott);
 - 2.1.3. az ERD-t az adott beruházás sajátosságaihoz igazított terjedelemben javasolt készíteni.
- 2.2. a projektterv tartalmában:
 - 2.2.1. meg kell határozni a tervezési terület teljes területéből hány nm lett felderítve, ennek indoklását, milyen módszerek kerültek alkalmazásra, mik a javaslatok a fel nem derített terület további lelőhely diagnosztikai módszerekkel történő felderítésére, melyekkel a teljes tervezési területre további javaslatot lehet tenni (ha ez nem végezhető el, akkor ennek okai);
 - 2.2.2. meg kell határozni a dokumentált és érintett régészeti lelőhelyek tudományos jelentőségét az adott régió, az ország (és a tágabb térség) régészeti kutatásában;
 - 2.2.3. meg kell határozni, milyen módon érinti a beruházás területén dokumentált régészeti lelőhelyeket a tervezett beavatkozás földmunkája, a kivitelezés folyamata, valamint a megvalósított beruházás;
 - 2.2.4. fel kell mérni a régészeti örökségvédelmi kockázatokat: a várható (közvetlen, közvetett, másodlagos, halmazati, rövid, közép- és hosszú távú állandó vagy időszakos, pozitív vagy negatív) hatások leírása, lehetőség szerinti számszerűsítése, jelentőségének becslése, illetve a tervezett beavatkozás esetleges elmaradásából származó következmények értékelése, különös tekintettel a kulturális örökség (pozitív-negatív) állapotváltozásainak prognosztizálására;
 - 2.2.5. a 2.2.2. pont nyomán meg kell határozni a beruházási terület egyes lelőhelyeinek teljes felületű feltárásai keretében vizsgálandó tudományos kérdéseket, melyeket a költségek kiszámítása alkalmával is figyelembe kell venni;
 - 2.2.6. ki kell jelölni a régészeti érdekű területeket, és számításba venni, hogy ezek régészeti megfigyelése során nagyobb valószínűséggel kerülhet elő régészeti lelőhely;
 - 2.2.7. meg kell határozni a szükséges feltárások, vagyis a teljes felületű feltárás, a régészeti megfigyelés (és az ennek nyomán esetlegesen szükségessé váló további feltárás), valamint a további örökségvédelmi intézkedések (elfedés) módszereinek, technológiájának helyét, kiterjedésének, idő- és költségvonzatát;
 - 2.2.8. meg kell határozni a jogszabályi előírások alapján javasolható eljárásokat és feltérési módokat: elkerülés, még szükséges próba, teljes felületű feltárás, megfigyelés, elfedés; és mérlegelni kell ezek költségarányait;
 - 2.2.9. amennyiben az elfedés megoldható és költséghatékony, akkor elsődlegesen ezt kell választani;
 - 2.2.10. az egyes lelőhelyek vonatkozásában a megelőző feltárás – akár azonos lelőhelyen belül is eltérő - módszereit, időtartamát, mértékét, szakmai tartalmát és költségét az előzetes régészeti dokumentáció az egyes lelőhelyek horizontális és vertikális kiterjedése, jellege és intenzitása, valamint a földmunka várható műszaki tartalma alapján szükséges meghatározni, figyelemmel a megelőző feltárás elvégzésére a beruházóval kötött szerződés szerint rendelkezésre álló időtartamra, valamint költségkeretre. A feltárást végzőnek a rendelkezésre álló költségkeretből a régészeti megfigyelés során azonosított lelőhelyek feltárását is biztosítania szükséges, erre biztonsági tartalékot kell meghatározni (területben és összegben);
 - 2.2.11. a többretegű lelőhelyek, a történeti településmagok és a nyilvántartott lelőhelynek is minősülő, műemléki védettségű ingatlanok, illetve az előzetes régészeti dokumentáció

- eredményei alapján az intenzitás és/vagy jelleg szempontjából kiemelt fontosságú lelőhelyek (pl. jelentős sírszámú temetők, épített emlékek) esetében a lelőhely elkerülése, a beruházás tervének módosítása javasolt. Amennyiben ez nem kivitelezhető, a szükséges időtartam biztosítása érdekében élni kell a beruházóval történő egyedi megállapodás lehetőségével. Költség tekintetében – a beruházási területen szükséges megelőző feltárás ismert teljes volumenét is figyelembe véve – ezen lelőhelyek esetében törekedni kell az egyedi megállapodásra a beruházóval, illetve – ha fennáll a Kötv. 23/E. § (2) bekezdése szerinti feltétel – kezdeményezni szükséges a Kötv. szerinti költségkorlát magasabb összegben történő megállapítását;
- 2.2.12. a R 11. § figyelembe vételével, a költségbecslés készítésénél az alábbi tényezőket szükséges tekintetbe venni:
- 2.2.12.1. a megelőző feltárás javasolt módszere;
 - 2.2.12.2. a megelőző feltárás javasolt módszerének részét képező régészeti szolgáltatási tevékenységek;
 - 2.2.12.3. a résztvevőkenységek egységnyi költsége mind területegység, mind időegység alkalmazása esetén;
 - 2.2.12.4. az egységre nem vetíthető résztvevőkenységek tételes költsége;
 - 2.2.12.5. az egységnyi költség mértékét befolyásoló tényezők, így különösen: régészeti rétegek száma, régészeti emlékek száma, kiterjedése, leletsűrűség, járulékos (infrastrukturális, logisztikai) költségek;
 - 2.2.12.6. a tervezéshez szükséges műszaki jellegű adatok köre, megbízói adatszolgáltatás alapján (Korm. R. 32. § (29) bekezdés figyelembe vételével);
 - 2.2.12.7. az érintett területek azonosításra és területszámításra alkalmas adatai;
 - 2.2.12.8. a teljes felületű feltárás és a próbafeltárás idővonzatát a feltárandó terület kiterjedése, a régészeti lelőhely várt intenzitása, az ez alapján kalkulálható átlagos előrehaladás, illetve a rendelkezésre álló kapacitások figyelembe vételével kell meghatározni;
 - 2.2.12.9. az elfedés módszere.
- 2.2.13. a projektterv készítése alkalmával az operatív szempontok között figyelembe venni ajánlott:
- 2.2.13.1. bevonni a területi múzeumokat (vagy más, korábban a területen feltárást végző intézményt) az ellátandó régészeti megfigyelésbe és elvégzendő teljes felületű feltárásba;
 - 2.2.13.2. javaslatot tenni az elvégzendő teljes felületű feltárások vezetőjének személyére, illetve a régész és egyéb szakterületeket képviselő munkatársakra;
 - 2.2.13.3. megvizsgálni az alvállalkozók bevonásának szükségessége és költsége a régészeti feladatellátás egyes munkarészeiben és -fázisaiban;
 - 2.2.13.4. a gépi és kézi földmunka, a régészeti bontómunka, a geodéziai munka technikai és ütemezési kérdései, a deponálás a humuszgazdálkodási tervvel összhangban történő végrehajtása, valamint a szükséges humán és infrastrukturális erőforrások biztosíthatósága;
 - 2.2.13.5. az előkerülő leletanyag elsődleges feldolgozásával és ideiglenes, valamint végleges elhelyezésével kapcsolatos kérdések
 - 2.2.13.6. közfoglalkoztatottakat bevonni a kézi földmunka végzésébe.
- 2.2.14. Amennyiben a projektterv alapján a beruházás teljes bekerülési költségének 1%-a nem fedezi a szükséges régészeti feladatokat ellátását, és elfedés nem alkalmazható, akkor a további régészeti feladatellátás iránti kérelemhez javasolt mellékelni olyan dokumentumot, mely tartalmazza a lelőhelyek védelmében szükséges műszaki áttervezés költségeit és idővonzatát, beleszámítva az esetlegesen megismétlendő közigazgatási eljárásokat.
- 2.2.15. A Korm. rendelet szerint egy beruházás vonatkozásában lehetőség szerint egy projekttervet kell készíteni. Ez azt is jelenti, hogy amennyiben ez szükséges, akár több (a beruházás egy-egy részére kiterjedő) projektterv is készíthető, különösen akkor, ha a beruházás egyes szakaszai eltérő tervezési fázisban vannak.

3. teljes felületű feltárás tervezési szempontjai

szakmai ajánlások a Magyar Régész Szövetség Régészeti kézikönyve (<http://www.regeszeti.org.hu/regeszeti-kezikonyv>) alapján a hatályos jogszabályi keretek figyelembe vételével (linkek a jogi kiskaté megfelelő részéhez)

- 3.1. A szakmai tapasztalatok alapján a teljes felületű feltárások előrehaladásának ütemére feltárási csapatonként – amely 1 régész mellett 3 ásatási technikust és maximum 20 fő ásatási munkást foglal magában – átlagosan 5000 m²/20 munkanap értékkel javasolt kalkulálni. A próbafeltárások eredményei alapján az előrehaladás az egyes lelőhelyeken pontosabban megbecsülhető. A teljes felületű feltárásoknak a feltárási időkorlát, illetve a szerződésben meghatározott időtartam teljesíthetősége érdekében a megfelelő előrehaladást biztosító számú feltárási csapat bevonása válhat szükségessé.
- 3.2. A gépi földmunka tervezése során tekintettel kell lenni arra, hogy a feltárás hatékonyságában jelentős szerepe van annak, hogy az alkalmazott gépek ne okozzanak károkat a feltárás során, ennek érdekében javasolt egyenes élű iszapoló kanalas forgórakodók/kotrók alkalmazása (lehetőség szerint 2-2,5 m széles kanalakkal), ugyanakkor elkerülendő (még a feltárandó területet fedő növénytakaró eltávolításánál is) a körmös-kanalas, tolólapos dózerek használata. A gépi földmunka csak régész szakirányítással működhet annak érdekében, hogy a megfelelő szinten meg tudjanak állni.
- 3.3. Egy forgórakodó után, talajtól függően 1, max. 2 ember szükséges a nyelés elvégzéséhez (agyagos talajon, amelyen jóval nehezebben halad a munka, mint a homokban, esetleg 2-3 ember).
- 3.4. A feltárási stáb összetételét úgy kell meghatározni, hogy a feltáráson közreműködő régészek, technikusok a dokumentációval, a leletkezeléssel és a feltárás vezetésével a feltáráson dolgozó bontó munkások tempójának megfelelő számban legyenek jelen, figyelembe véve a bontó munkások és technikusok ásatási gyakorlatát. 15–20 fő irányítására, valamint a kapcsolódó feladatok ellátására egyrétegű település esetén: 1 fő régész, 1 rajzoló, 1 fotós, 1 leletkezelő és 2 bontó technikus, 1 restaurátor szükséges; a feltárás tempója nem növelhető kizárólag a bontó munkások számának növelésével.
- 3.5. A feltárásokat szelvényrendszerrel végezzük, melynek mérete a terepalakulattól és a feltárás jellegétől függ.
- 3.6. Ha a gépi munka takarékos szervezése miatt elkerülhetetlen folyamatosan szedni a humuszt, akkor földtakarással kell védeni az objektumfoltokat, a felszínre került régészeti jelenségek kiszáradásának, pusztulásának megakadályozása céljából hasznos, ha úgy terítünk a jelenségekre egy vékonyabb földréteget, hogy az alá geotextiliát is helyezünk, ez jelentősen megkönnyíti a későbbi bontási munkálatokat, a régészeti jelenségek kitakarását.
- 3.7. A teljes felületű feltárások dokumentálása során a jogszabályi előírásoknak megfelelő dokumentációt kell készíteni, javasolt a Magyar Nemzeti Múzeum Feltárási dokumentációs protokolljának használata.
- 3.8. a feltárási szelvények/feltárási felület feltárást követő sorsa:
 - 3.8.1. A teljes felületű feltárás befejezése után a területet haladéktalanul vissza kell adni a beruházónak; ha a feltárás során helyszínen megtartandó régészeti emlék került elő, akkor az örökségvédelmi hatóság erre vonatkozó határozata alapján kell eljárni.
 - 3.8.2. A teljes felületű feltárás során előkerült leletanyag állagmegővését, elsődleges feldolgozását (beleértve annak elsődleges nyilvántartásba vételét is) és ideiglenes elhelyezését a feltárási dokumentáció benyújtásáig el kell végezni, kivéve, ha a feltárást végző és a beruházó ettől eltérően állapodnak meg (ld. Korm. R. 31. § (3)). A leletanyag elhelyezése, őrzése, valamint annak költségei vonatkozásában a R. 16. §-át és a Korm. R. 27. § (1)-(2) bekezdéseit szükséges figyelembe venni.

- 3.9. A téli feltárás (november 1. – március 15.) kerülendő, amennyiben a beruházás ütemezése miatt ez nem megoldható, a feltárás fagymentes környezet (fűthető sátrak, fedett ideiglenes épület, világítás stb.) biztosítása esetén végezhető.
- 3.10. A teljes felületű feltárára kötendő szerződésben a fenti szakmai ajánlások érvényre juttatása érdekében javasolt kitérni az alábbiakra:
- 3.10.1. a régészeti szolgáltatás elvégzésére kötött szerződés a megelőző feltárás mellett magában foglalja – amennyiben azt a feltárási projektterv tartalmazza - az elfedésre, továbbá a régészeti megfigyelésre, illetve az előre nem látható körülmények kezelésére vonatkozó rendelkezéseket is;
 - 3.10.2. a megelőző feltárások esetén a beruházó által biztosítandó gépi földmunka műszaki tartalmának megfelelő szabályozása; költségelszámolásának alapelvei és módja;
 - 3.10.3. a beruházó által biztosítandó kézi földmunka és a régészeti bontómunka pontos elhatárolása;
 - 3.10.4. megelőző feltárás egyes elemei és az elfedés költségelszámolásának és költségelszámolásának alapelvei és módja, a feltárási projektterv alapján egyes feltárási területeken esetlegesen differenciáltan alkalmazni szükséges elszámolási módok és díjak;
 - 3.10.5. a kivitelezési munkákhoz kapcsolódó régészeti megfigyelés során ismertté váló lelőhelyek feltárásaira ajánlott tartalékolni a megelőző feltárások elvégzésére szerződött összeg 5-10%-t a kivitelezési munkák befejezéséig;
 - 3.10.6. a szakmai előrehaladás igazolásának módja, határidői, a beruházói ellenőrzés, a teljesítésigazolás, a számlázás és a pénzügyi kötelezettségek teljesítésének rendszere;
 - 3.10.7. a megelőző feltárások megkezdésének feltételei és tervezett időpontja, valamint a teljesítési határidő módosításának feltételei, különös tekintettel a vis maior esetek kezelésének egyedi szabályozására;
 - 3.10.8. a beruházó által a feltárási engedélykérelem beadásához, illetve a megelőző feltárások megkezdéséhez kötelezően átadandó dokumentációk biztosítása;
 - 3.10.9. a beruházó és a feltárást végző intézmény további kötelelességeinek és jogosultságainak pontos, a régészeti szolgáltatás tartalmának és a jogszabályi előírásoknak megfelelő meghatározása, különös tekintettel a területátvétel feltételeire, a lelőhelyek teljes felületű feltárájának a kivitelezést figyelembe vevő ütemezésére, a kommunikációra, a kapcsolattartók személyére, a feltárási terület őrzésére, a balesetvédelmi szempontokra, a vitákkal és szerződésszegéssel kapcsolatos szabályokra és a szerződés időbeni hatályára;
 - 3.10.10. a szerződéskötési folyamat, illetve a szükséges engedélyek beszerzésének valós időtartama különös tekintettel a feltárára jogosult intézmény esetleges késedelmes teljesítésére, illetve a beruházó által végzendő földmunkák ütemezésére.
- 3.11. A létrejött szerződés alapján az elvégzendő teljes felületű feltárás(ok) operatív feladatainak tervezése során ajánlott szempontok:
- 3.11.1. alvállalkozók bevonásának szükségessége és költsége a régészeti feladatellátás egyes munkarészeiben és -fázisaiban;
 - 3.11.2. a gépi és kézi földmunka, a régészeti bontómunka, a geodéziai munka technikai és ütemezési kérdései, a deponálás a humuszgazdálkodási tervvel összhangban történő végrehajtása, valamint a szükséges humán és infrastrukturális erőforrások biztosíthatósága;

4. az elfedés szakmai feltételei és szakmai szabályai

szakmai ajánlások a hatályos jogszabályi keretek figyelembe vételével (linkek a jogi kiskaté megfelelő részéhez)

Az elfedéssel kapcsolatos rendelkezések alkalmazása során figyelemmel kell lenni arra, hogy az elfedés jogszabályi definíciója nem azonos az elfedés köznyelvi értelmével. Az elfedés fogalmát a Kötv. 7. § 32. pontja, további ismérveit, elhatárolási szempontjait a R. 17. § (5) bekezdése határozza meg. Mindezeknek megfelelően elfedés az, ami

- műszaki megoldást kíván, és
- egyetlen célja a régészeti lelőhely megóvása.

Nem minősül elfedésnek a nem bolygatott lelőhely felett emelt építmény, a megmaradó talajréteg, továbbá a beruházás során megvalósítandó építmény teherhordó szerkezetének kialakítását szolgáló műszaki megoldás sem.

- 4.1. Tekintve, hogy minden régészeti lelőhely egyedi rétegvizonyokkal, illetve minden építőipari kivitelezési munka egyedi műszaki paraméterekkel rendelkezik, az elfedés feltételeinek vizsgálatát és a megfelelő eljárások kidolgozását a beruházási területek minden érintett lelőhelyén külön el kell végezni.
- 4.2. A feltárási projektterv összeállítása alkalmával nem javasolt olyan lelőhelyeket elfedésre javasolni, amelyek az adott régió és/vagy a tágabb térség régészeti kutatásában kiemelkedő tudományos értékkel bírnak. A projektterv összeállítása során figyelemmel kell lenni arra is, hogy a szükséges mértékű elfedés úgy kerüljön alkalmazásra, hogy a feltárandó részek ne értelmezhetetlen lelőhely töredékeket, hanem szakmai szempontból értelmezhető térbeli kontextusokat eredményezzenek.
- 4.3. Az előzetes régészeti dokumentációt készítő intézménynek ajánlott felvennie a kapcsolatot az adott beruházás tervezőjével, és javaslatokat tennie az elfedés lehetőségeire vonatkozóan. Amennyiben a javaslatok a tervezési fázisban nem történnek meg, az elfedés megvalósíthatósága a későbbiek során kétséges, mivel a beruházás engedélyezési, ajánlati vagy kiviteli terveinek rendelkezésre állása esetén csak termódosítással lehetséges az elfedést lehetővé tévő műszaki megoldások tervekbe történő beépítése. Amennyiben a kivitelezés vonatkozó termódosítása már nem lehetséges és az elfedés veszélyeztetné a megvalósítást, akkor megelőző feltárást kell alkalmazni a Kötv. 4. §-ában és a 22. § (1) bekezdésében, valamint a Korm. R. 36. § (3) c) pontjában foglaltak alapján.
- 4.1. Az előzetes régészeti dokumentáció keretében – különösen próbafeltárások hiányában – javasolt a rétegtani viszonyok, a bolygatatlan rétegek meghatározását célzó talajmechanikai vizsgálatok elvégztetése, valamint a beruházás tervezéséhez kapcsolódóan végzett hasonló vizsgálatok eredményeinek felhasználása.
- 4.2. A próbafeltárások során szükséges a régészeti lelőhelyeken és lelőhelyrészekben a kivitelezés során eltávolítandó talajréteg alsó síkja és az objektumok jelentkezésének felső síkja közötti földréteg vastagságának vizsgálata. A kiviteli tervek műszaki tartalma alapján mérlegelni kell, hogy ez a réteg alkalmasnak minősül-e a lelőhely megóvására. Amennyiben e réteg vastagsága ennél kevesebb, további kiegészítő elfedési technológia alkalmazása szükséges a lelőhely védelme érdekében, kivéve, ha a kiviteli tervben szereplő megoldások elfogadhatóak elfedésnek.
- 4.3. Az elfedés bármely formáját kizárólag akkor ajánlott alkalmazni, ha annak költsége nem haladja meg a megelőző feltárási költségét.
- 4.4. Amennyiben a kivitelezés műszaki tartalma és a régészeti adatok alapján az elfedés megvalósítható, a tervezésben és kivitelezésben érintett szakemberekkel konzultálva a R. 17. § (1)-(4) szerint olyan műszaki és technológiai eljárásokat kell kidolgozni, amelyek biztosítják a lelőhely tartós állapotmegóvását. A kidolgozott eljárásnak szükséges megvédenie a régészeti lelőhelyet a kivitelezés során jelentkező, illetve a kivitelezés megvalósulása után fellépő fizikai és/vagy kémiai hatásoktól egyaránt.
- 4.5. Az elfedés megtervezése alkalmával két fő szempontot kell figyelembe venni:

- 4.5.1. A felső talajréteg eltávolítást követően a lelőhely területén el kell választani a bolygatatlan és az épített rétegeket. Az elválasztáshoz a kivitelezés során eltávolítandó talajréteg alsó síkjára fektetve, elsődleges védőréteggént geotextil használata javasolt, de más, a kivitelezés műszaki tartalmával összeegyeztethető anyagok és módszerek is elképzelhetők (pl. georács).
- 4.5.2. A régészeti lelőhelyet olyan vastagságú, védelmet biztosító takaróréteggel kell lefedni, amely megóvjá azt a kivitelezés során fellépő esetleges bolygatástól, valamint a használatból fakadó roncsoló hatásoktól. Ennek a másodlagos védőrétegnek a kialakítása során el kell kerülni a lelőhely bolygatását, illetve a munkagépek által okozott súlyterhelést. Ennek érdekében olyan megoldást kell alkalmazni, amelynek során a munkagépek a humuszolás közben közvetlenül nem közlekednek a már kialakított tükörfelületen, illetve később a geotextiliával fedett felületen. Védelmet biztosító réteggént olyan, legalább 30-50 cm vastagságban terített, az adott helyszín talajtani és egyéb környezeti viszonyaihoz illeszkedő, valamint a régészeti lelőhely jellegét figyelembe vevő töltésanyagot szükséges használni, amely megfelel a beruházás kiviteli terveinek. Kerülendőek az olyan megoldások, amelyek nem összeegyeztethetők a beruházás kiviteli tervében szereplő műszaki tartalommal – erről a projektterv véleményezésekor kell egyeztetni a beruházóval –, illetve a régészeti lelőhelyek fizikai és/vagy kémiai jellegű károsodásához vezetnek. Amennyiben az elfedésre nem lehet megfelelő, a beruházás szempontjából is elfogadható műszaki megoldást kidolgozni, úgy a lelőhelyen megelőző feltárást kell alkalmazni a Kötv. 4. §-ában és a 22. § (1) bekezdésében, valamint a Korm. R. 36. § (3) c) pontjában foglaltak alapján.
- 4.6. A R. 17. §. (6)-nak megfelelően az elfedést megelőző humuszolás régészeti megfigyelés mellett történik, melynek során a megfigyelést végző régész folyamatosan ellenőrzi, hogy a kivitelezési földmunkák nem veszélyeztetnek-e régészeti rétegeket vagy egyéb jelenségeket.
- 4.7. Ha az elfedés kivitelezése során a felső talajréteg eltávolítása alkalmával az objektumok jelentkezésének felső, az előzetes régészeti dokumentáció, illetve a próbafeltárások során meghatározott síkjánál magasabban kerül elő régészeti jelenség, annak feltárását a régészeti megfigyelés keretén belül el kell végezni. Ajánlott, hogy csak olyan régészeti jelenség kerüljön ebben a fázisban feltárássra, amelyet a fedő talajréteg eltávolítása megsemmisítene, vagy jellegében különleges, kiemelkedő tudományos értékkel bíró régészeti emlékek minősül; utóbbi csoportba sorolhatóak a temetkezések, a depók és kincsleletek, illetve egyéb, kiemelkedő jelentőségű régészeti emlékek.
- 4.8. Az elfedés régészeti dokumentálása
 - 4.8.1. A régészeti megfigyelés eredményeiről, a kivitelezés során eltávolítandó talajréteg alsó síkján azonosított régészeti jelenségek régészeti- és téradatai felhasználásával régészeti dokumentációt kell készíteni, amelynek része a foltrajz, a foltfotó, az összesítő rajz és a geodéziai bemérés. Amennyiben a kivitelezési földmunka minősége szükségessé teszi, a dokumentáció elvégzéséhez a terepszinten gépi tükörfelület képzést kell végezni.
 - 4.8.2. A kivitelezés során eltávolítandó talajréteg alsó síkján azonosított régészeti jelenségek dokumentálása során szükséges:
 - 4.8.2.1. feltárási naplót vezetni;
 - 4.8.2.2. az elkülöníthető régészeti jelenségek foltjait azonosítószámmal ellátni;
 - 4.8.2.3. az előkerülő leletanyagot foltonként, azonosítószámmal ellátva elcsomagolni;
 - 4.8.2.4. az elkülöníthető régészeti jelenségek foltjairól a jelenség jellegének és méretének megfelelő méretarányú foltrajzot készíteni (ehhez indokolt esetben szükség lehet az ásatásoknál használatos négyzethálós geodéziai kitűzésére);
 - 4.8.2.5. minden jelenségről az azonosításhoz szükséges adatokkal ellátott fényképet készíteni;
 - 4.8.2.6. a geodéziai felmérést elkészíteni, melynek elemei a teljes elfedésre kerülő terület terepmodellje és az összesítő foltterkép.

5. a nagyberuházás vagy kisajátítás esetén folytatott **feltárás költségkalkulációjának** szakmailag egyeztetett ajánlott (nem kötelező) értékei

<i>ERD egységes árképzés</i>	Nettó egységár	
I. Adatgyűjtés	30000	Ft/ km / 10 ha
II. Terepbejárás		
<i>Nem nyomvonalas</i>	40000	Ft/10 ha
<i>Nyomvonalas 20 m szélességig</i>	40000	Ft/km
<i>Nyomvonalas 20 m szélesség felett</i>	80000	Ft/km
III. Geofizikai kutatás	40	Ft/m2
IV. Légi-régészeti felderítés	15000	Ft/km / 10 ha
V. Talajtani kutatások (fúrás) <i>Az elfedést vizsgáló talajtani fúrások költségei minden esetben a beruházóval esetileg egyeztetett külön költségárral alapján történik</i>	120000	Ft/10 ha/km
VI. Fedett területek komplex vizsgálata (fúrás lapát-teszt és geofizika lehetőség szerinti kombinációja, 1 km nyomvonalnyi területen)		
<i>Nem nyomvonalas</i>	320000	Ft/10 ha
<i>Nyomvonalas (2 m sz.-ig)</i>	160000	Ft/1 km
<i>Nyomvonalas (20 m sz.-ig)</i>	240000	Ft/1 km
<i>Nyomvonalas (20 m sz.felett)</i>	320000	Ft/1 km
VII. Talajfúrások adatgyűjtés a régészeti lelőhelyek rétegviszonyainak meghatározásához - nyomvonalas	180000	Ft/10 ha/km
VIII. Próbafeltárás (az ár a gépi földmunka költségét nem tartalmazza)	1950	Ft/m2
IX. Hatáselemzés és Szakmai javaslatok kidolgozása / Feltérési projektterv összeállítása		
<i>Nem nyomvonalas (alapdíj)</i>	10000	Ft/10 ha
<i>Nyomvonalas 2 m sz.-ig</i>	3000	Ft/km
<i>Nyomvonalas 2 m sz. felett</i>	20000	Ft/km
X. Régészeti megfigyelés (minimum ár 36000 Ft)	8000	Ft/óra
XI. Teljes felületű feltárás (az ár a gépi földmunka költségét nem tartalmazza)		Ft/m2
- pozitív területek esetében	3150	
- negatív területek esetében	35%	

- 5.1. 1 km, illetve 10 ha alatti területek esetén a nettó egységár tekintendő alapárnak.
- 5.2. A régészeti feltáráshoz kapcsolódó földmunka biztosítása /megszervezése, az erről való gondoskodás azt jelenti, hogy
- próbafeltárás esetén a MNM,
 - minden más esetben a beruházó
- köt szerződést a földmunkát végző céggel. Ez nem érinti a Kötv. 19.§ (3) bekezdésének azon rendelkezését, amely alapján a költségeket a beruházó viseli (a költséghatár figyelembe vételével).
- 5.3. A gépi munka költsége a kiviteli tervben szereplő mélységig nem a régészeti feltáráshoz kapcsolódó gépi földmunka része (nem számít bele az 1%-ba). Ha azonban a beruházás miatt szükséges földmunkát a régészeti szempontok miatt sajátos módszerrel (pl. körmös markoló helyett iszapoló kanalas géppel) kell végezni, és ez többletköltséget okoz, ez a többlet már a régészeti feltárással kapcsolatos költségekhez tartozik. Teljes felületű feltárásesetén a beruházó emellett gondoskodni köteles a régészeti feladatellátáshoz szükséges kézi és gépi földmunka megvalósításáról/beszerzéséről (Korm.r. 31.§ (4) bekezdés), amely a Kötv. 23/E. § (1)

bekezdése alapján beletartozik az 1 % (max. 200 m Ft) költségbe. A kiviteli tervek szerinti eltávolítandó földréteg és a régészeti felület közötti réteg, valamint a tükörfelület képzés a régészeti költségek része.

- 5.4. Az ásatási munka tartalmazza: a feltárás előkészítése, régészeti bontómunka, régészeti és régész-technikusi szakmunka, terepi geodézia, terepi dokumentáció készítése, dokumentáció térinformatikai feldolgozása, dokumentáció archiválása, elsődleges leletfeldolgozás (mosás, restaurálás, statikai kiegészítés, elsődleges leletazonosítóval való ellátás), elsődleges tudományos feldolgozás (előzetes jelentés közzététele), ideiglenes leletelhelyezés költségeit.
- 5.5. A feltárt régészeti lelőhely kiterjedésének meghatározása: a régészeti objektum külső kontúrvonalától számított 10 méteres távolságban húzott határoló vonallal lehatárolt terület, illetve az egyes objektumok köré így húzott vonalak által kijelölt poligon területe. Az elszámolás alapja a lehatárolás geodéziai kijelölése és a befoglalt terület ennek alapján történő kiszámítása.
- 5.6. A teljes területű feltárás és a próbafeltárás költségei az ERD alapján kijelölt feltárási területek és az egységárak egyszerű szorzataként határozhatók meg.
- 5.7. Történeti városmagok területén, illetve többrétegű lelőhelyek esetében rezsiorádjás kalkuláció is alkalmazható.
- 5.8. A megfigyelés költségeit napidíjas elszámolásban kell meghatározni, az egységár (óradíj, vagy napidíj), illetve a megbízói adatszolgáltatás alapján kalkulált várható munkaórák, illetve munkanapok függvényében.
- 5.9. Az elfedés költségeit minden esetben a beruházó műszaki-kiviteli tervének ismeretében, a beruházás által megkövetelt feltételek teljesítésével kell meghatározni, az erre vonatkozó adatot a beruházótól kell beszerezni. Ezt kell kiegészíteni a szakfelügyelet költségével.
- 5.10. Elfedés vonatkozásában mivel minden beruházás kiviteli terve egyedi, illetve a beruházással érintett lelőhelyek jellege különbözhet, ezért az elfedést vizsgáló műszeres lelőhely-felderítési módszerek (pl. fúrások) és azok költségei minden esetben a beruházóval egyeztetett külön költségátalány alapján történik. Szintén külön megállapodás alapján történik az elfedéssel érintett lelőhelyek dokumentálásának költség-megállapítása.

Mellékletek:

1) Vonatkozó jogszabályok

- Kötv. **A kulturális örökség védelméről** szóló 2001. évi LXIV. törvény
Korm. R. **A régészeti örökség és a műemléki érték védelmével kapcsolatos szabályokról** szóló 393/2012. (XII. 20.) kormányrendelet
R. **A régészeti lelőhely és a műemléki érték védetté nyilvánításáról, nyilvántartásáról és a régészeti feltárás részletes szabályairól** szóló BM rendelet

2) Fogalom-meghatározások:

- elfedés* (Kötv. 7. § 32. pont): A feltárással nem kerülő régészeti lelőhely, lelőhelyrész fizikai védelmét biztosító, jogszabályban meghatározott műszaki megoldások régészeti megfigyelés mellett történő megvalósítása, amely könnyen visszabontható, esetleges későbbi teljes feltárás lehetőségét nem csökkenti vagy akadályozza.
- előzetes régészeti dokumentáció* (Kötv. 7. § 29. pont): Valamely terület régészeti érintettségének egyértelmű tisztázására, a régészeti örökségi elemekre vonatkozó ismeretek (különösen a lelőhely jellegének, korának, kiterjedésének és intenzitásának) megszerzésére és pontosítására szolgáló, valamint az ebből következően elvégzendő régészeti feladatellátás formájának, idő- és költségvonzatainak meghatározásához hozzájáruló, a lelőhely állapotában marandó változással nem járó műszeres lelőhely-, illetve leletfelderítés és terepbejárás vagy próbafeltárás alkalmazásával készült dokumentum.
- feltárási projektterv* (Kötv. 23/C §(2) bekezdés, Korm. R. 36. §): A feltárási projektterv az előzetes régészeti dokumentáció záródokumentuma, és tartalmazza, mely területek esetén és milyen módszerű megelőző feltárás elvégzésére van szükség, illetve mely területek elfedése indokolt és ez alapján a javasolt további régészeti feladatellátásra.
- gépi földmunka* (Korm. R. 19. § a) pont): A régészeti feltárás megvalósítása érdekében, gépi eszközzel végzett régészeti földmunka, amely nem foglalja magában a beruházás megvalósítása érdekében végzett földmunkát, így különösen a termőréteg letermelését (humusztólást).
- kézi földmunka* (Korm. R. 19. § b) pont): A régészeti feltárás megvalósítása érdekében, gépi eszköz nélkül végzett régészeti földmunka, amely nem minősül régészeti szaktevékenységnek.
- megelőző feltárás* (Kötv. 7. § 6. pont): Írásbeli szerződés alapján végzett olyan régészeti szolgáltatási tevékenység (régészeti megfigyelés, próbafeltárás, teljes felületű feltárás), amely a földmunkával járó fejlesztések, beruházások által érintett régészeti lelőhelyek feltárással irányul.
- műszeres lelőhely- és leletfelderítés* (Kötv. 7. § 12. pont): Légifelvétel, a föld- és víz alatti építmények és tárgyak vagy azok maradványainak, lenyomatainak geofizikai úton történő felmérése, a fémkereső műszerrel (detektorral) végzett leletérzékelés vagy -gyűjtés, geodéziai felmérés, és minden egyéb műszerrel vagy anélkül folytatott olyan tevékenység, amely régészeti lelőhelyek vagy leletek felderítésére irányul.
- nagyberuházás* (Kötv. 7. § 31. pont): A Kormány által rendeletben nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű üggyé nyilvánított beruházás, a Tisza-völgy árvízi biztonságának növelését, valamint az érintett térség terület- és vidékfejlesztését szolgáló program (a Vásárhelyi-terv továbbfejlesztése) közérdekűségéről és megvalósításáról szóló 2004. évi LXVII. törvény hatálya alá tartozó beruházás, a Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt. által kezelt egyéb beruházás, és a részben vagy egészben európai uniós forrásból megvalósuló beruházás, továbbá az a beruházás, amelynek megvalósítási költségeit teljes egészében a központi költségvetés fedezi, vagy amely tekintetében az Évt. szerint összevont telepítési eljárást kezdeményeztek, vagy amely tekintetében az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény szerint összevont integrált eljárást kezdeményeztek.
- próbafeltárás* (Kötv. 7. § 15. pont): A régészeti lelőhelyek állapotfelmérését, jellegük, térbeli kiterjedésük és rétegsoruk megállapítását célzó régészeti szolgáltatási tevékenység.
- régészeti bontómunka* (Korm. R. 19. § c) pont): A régészeti örökség elemeinek feltárás keretében történő kibontására és történeti összefüggéseinek értelmezésére irányuló régészeti szaktevékenység (felületre bontás, rétegbontás, régészeti emlék bontása, nyelés, metszetek készítése), amely megelőző feltárás esetén régészeti szolgáltatásnak minősül.
- régészeti érdekű terület* (Kötv. 7. § 17. pont): Valamennyi terület, természetes vagy mesterséges üreg és a vízmedrek azon része, amelyen, illetve amelyben régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető.

régészeti feltárás (Kötv. 7. § 18. pont): Tudományos módszerrel végzett tevékenység (régészeti megfigyelés, terepbejárás, próbafeltárás, megelőző feltárás, mentő feltárás, tervásatás, műszeres lelet- és lelőhely-felderítés), melynek célja a régészeti örökség elemeinek felkutatása.

régészeti földmunka (Kötv. 7. § 36. pont): Régészeti lelőhelyen a régészeti feltárás megvalósítása érdekében végzett, a régészeti szolgáltatási tevékenységhez kapcsolódó földkiemelési munka, kézi és gépi földmunkák összessége.

régészeti lelet (Kötv. 7. § 19. pont): A régészeti örökség érzékelt, felfedezett, feltárt – jellegénél fogva – ingó eleme, függetlenül attól, hogy eredeti helyéről, összefüggéseiből, állapotából elmozdult, elmozdították-e, vagy sem. Nem minősülnek régészeti leletnek azon kulturális javak, amelyek 1711 előtt keletkeztek, és bizonyítottan műgyűjteményben maradtak fenn.

régészeti leletek elsődleges feldolgozása (R. 10. § (1) bekezdés 1) pont): Olyan mértékű feldolgozás, amely a leletek egyedi tisztítását, állagvédelmet biztosító szükséges mértékű restaurálását, azonosítását, biztonságos tárolását és tudományos-szakmai hozzáférését biztosítja.

régészeti lelőhely (Kötv. 7. § 20. pont): Nyilvántartásba vett, e törvény által általános védelem alatt álló, földrajzilag körülhatárolható terület, amelyen a régészeti örökség elemei történeti összefüggéseikben találhatóak.

régészeti megfigyelés (Kötv. 7. § 21. pont): A beruházás földmunkájának régész által a helyszínen történő folyamatos figyelemmel kísérése és a tevékenység régészeti dokumentálása.

régészeti örökség (Kötv. 7. § 22. pont): Az emberi létnek a föld felszínén, a föld vagy a vizek felszíne alatt és a természetes vagy mesterséges üregekben 1711 előtt keletkezett érzékelhető jelentős nyoma (szerkezet, építmény, telep, maradvány, lelet, amelyek a régészeti örökség elemei), amelynek megőrzése, tanulmányozása segít megismerni az egyetemes kultúrát és rekonstruálni az ország és a nemzet történelmét, népünk eredetét és fejlődését igazolja, bemutatja, alátámasztja, és segít feltárni kapcsolatát természeti környezetével, továbbá amellyel kapcsolatos információszűrés fő forrásai a feltárás és egyéb kutatási módszerek.

régészeti szolgáltatási tevékenység (Kötv. 7. § 34. pont): Földmunkával járó fejlesztéssel, beruházással összefüggésben végzett régészeti szakfeladat, a feltárással jogosult szerv által a beruházóval kötött szerződés alapján vagy hatósági határozatban meghatározottak szerint nyújtott – a régészeti feltárás szakszerűségét jogszabályban meghatározott feltételeknek megfelelő szakember révén biztosító – szolgáltatás.

régészeti utómunka (R. 10. § (1) bekezdés 3) pont): A régészeti leletek teljes restaurálása, végleges elhelyezése és a régészeti feltárás és leletanyaga tudományos feldolgozása.

régészeti védőövezet (Kötv. 7. § 23. pont): A védetté nyilvánított régészeti lelőhely környezete, amely biztosítja annak fenntarthatóságát, megközelíthetőségét, tájképi védelmét.

teljes felületű feltárás (Kötv. 7. § 35. pont): Régészeti lelőhely földrajzi körülhatárolását és a régészeti örökség elemei történeti összefüggéseinek kutatását szolgáló, a lelőhely állapotfelmérését, jellege és rétegsorai megállapítását célzó régészeti szolgáltatási tevékenység.

terepbejárás (Kötv. 7. § 25. pont): Minden olyan felszínen végzett kutatás, adatgyűjtés és kiértékelő dokumentálás, amely nem ismert régészeti örökségi elem felfedezésére vagy a régészeti lelőhely állapotának ellenőrzésére, illetve azonosítására irányul, függetlenül attól, hogy együtt jár-e a leletek összegyűjtésével, vagy sem.

területátadás (R. 10. § (1) bekezdés 4) pont): A régészeti feltárást követően a munkaterület kivitelezési tevékenységre állapotöröggtető jegyzőkönyvvel történő átadása a beruházónak.

területátvétel (R. 10. § (1) bekezdés 5) pont): A régészeti feltárást megelőzően a földmunkával járó változtatással érintett munkaterületnek régészeti munkavégzésre alkalmas állapotban, állapotöröggtető jegyzőkönyvvel történő átvétele a beruházótól.

történeti település (R. 10. § (1) bekezdés 6) pont): A mai települések területén található, az eredeti, történelmi településszerkezetet tükröző, maradó emlékeket nagy mélységben és több rétegben megőrző, a település több évszázados múltját és folyamatosságát mutató, jól lehatárolható, nagyobb, összefüggő terület.

védetté nyilvánított régészeti lelőhely (Kötv. 7. § 33. pont): Miniszteri határozattal vagy e törvény alapján miniszteri rendelettel védetté nyilvánított, kiemelten vagy fokozottan védett régészeti lelőhely kategóriába sorolt kiemelkedő történeti és kulturális jelentőségű régészeti lelőhely.

3) Hatóságok és hatáskörök nagyberuházás esetén:

3.1. A beruházás engedélyezési eljárásában közreműködő szakhatóság

Ha az adott engedélyezési eljárásról szóló Korm. rendelet kijelöli, akkora *járási építésügyi és örökségvédelmi hivatal* (pl. az építési engedélyezés esetén a 312/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet 6. melléklete, összevont telepítési eljárás esetén 7. melléklete).

3.2. Régészeti feltárással kapcsolatos eljárások

3.1.1. Próbafeltárás bejelentésével kapcsolatban hatáskörrel rendelkező hatóság

járási építésügyi és örökségvédelmi hivatal

3.1.2. Feltárási engedélyezéssel kapcsolatban hatáskörrel rendelkező hatóság

A) Költséghatárt meg nem haladó régészeti feladatellátás esetén a teljes felületű feltárás engedélyezése és minden ezzel kapcsolatos döntés:

járási építésügyi és örökségvédelmi hivatal

B) Költséghatárt meghaladó régészeti feladatellátás esetén a további régészeti feladatellátás meghatározása és a feltárás engedélyezése, valamint a szorosan ehhez kapcsolódó hatósági döntések (döntés kiegészítése, kijavítása, engedély módosítása):

Budapest Főváros Kormányhivatala Építésügyi és Örökségvédelmi Hivatala

C) Egyéb, külön nevesített hatáskörök a feltárással kapcsolatban (minden esetben):

– a régészeti emlék előkerülése esetén annak megtartásáról, kezeléséről, állagmegőrzéséről:

járási építésügyi és örökségvédelmi hivatal

– a régészeti feltárás ellenőrzése: *járási építésügyi és örökségvédelmi hivatal*

3.3. A Kormány által jogszabályban nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségűvé nyilvánított beruházások esetén:

A beruházásról szóló Korm. rendeletben meghatározott eljárásokban az ott nevesített vagy másként meghatározott hatóság, illetve szakhatóság jár el. A Korm. rendeletben nem említett eljárásokban az általános szabályok szerint kell eljárni.

Sok esetben a Korm. rendelet az „örökségvédelmi hatósági engedélyezési eljárások és régészeti feltárásokkal kapcsolatos eljárások (a további régészeti feladatellátás meghatározása kivételével)” lefolytatására jelöli ki a *járási építésügyi és örökségvédelmi hivatalt*. Ez azt jelenti, hogy a további régészeti feladatellátás meghatározására nem vonatkozik a járási hivatal kijelölése, ebben az ügyben az általános szabályok az irányadók, azaz a *BFKH Építésügyi és Örökségvédelmi Hivatala* jár el.